

Toplumsal Cinsiyetin Gölgesinde Kadının Varoluşu ve Eşitlik Anlayışı: Bitlis'te Yaşayan Kadınlar Üzerine Nicel Bir Araştırma

A Women's Existence and Sense of Gender Equality in the Shadow of Gender: A Quantitative Research on Women Living in Bitlis

Barış Çağırkan^{1*} Günel Bilek²

^{1*}Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

²Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, İşletme Bölümü, İzmir, Türkiye

*Sorumlu yazar/
Corresponding author:
baris.cagirkan@idu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 27.04.2024
Kabul/Accepted: 6.10.2024

Atıf/Cite as:
Çağırkan, B. & Bilek, G. (2025). Toplumsal cinsiyetin gölgesinde kadının varoluşu ve eşitlik anlayışı: Bitlis'te yaşayan kadınlar üzerine nicel bir araştırma, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 95-109.

Öz

Amaç: Bireylerin anatomik özellikleri ve biyolojik durumları cinsiyet terimi altında değerlendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet bir edinim veya durum değildir; aksine, sosyal etkileşim sürecinde zamanla oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği çalışmalarında kadınların içinde bulundukları sosyal yapı son derece önemlidir. Bu araştırma, Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algılarını ve cinsiyet eşitliği konusundaki tutumlarını ortaya koymayı amaçlamakta olup, aynı zamanda demografik değişkenler doğrultusunda bu algı ve tutumları analiz etmeyi hedeflemektedir.

Yöntem: Bu çalışmada araştırma evreni, Bitlis'te ikamet eden ve 18 yaş ve üzeri kadınlardan oluşmaktadır. Nicel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanan bu çalışmada, veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu; demografik değişkenleri belirlemeye yönelik sorular, toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği ve toplumsal cinsiyet algısı ölçeğini içermektedir. Çalışma kapsamında, Bitlis'te yaşayan 360 kadın katılımcıdan elde edilen veriler, SPSS istatistik programı aracılığıyla analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Bulgular: Araştırma bulgularına göre, Bitlis'te yaşayan kadınların yaşı ilerledikçe geleneksel cinsiyet rollerine yönelik eğilimleri artmakta, buna karşılık cinsiyet eşitliği algıları azalmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe geleneksel cinsiyet rollerine yönelik tutumlar zayıflarken, cinsiyet eşitliği algısı güçlenmektedir. Bekar kadınların geleneksel cinsiyet rollerine yönelik tutumları daha esnek olup, cinsiyet eşitliği algıları daha yüksektir. Benzer şekilde, evlenme yaşı ilerledikçe kadınların geleneksel cinsiyet rollerine yönelik tutumları daha az katı hale gelmekte ve cinsiyet eşitliği algıları artmaktadır. Çocuk sahibi olan kadınların ise geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha karmaşık bir yapı sergilerken, cinsiyet eşitliği algıları daha düşük seviyede kalmaktadır.

Sonuç: Bu bulgular doğrultusunda, Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algıları ve cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları; yaş, doğum yeri, eğitim seviyesi, medeni durum, evlenme yaşı ve çocuk sahibi olma gibi demografik değişkenler doğrultusunda farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi ve kentleşmenin artması, kadınların geleneksel cinsiyet rollerine yönelik algılarını zayıflatırken, cinsiyet eşitliği algısını güçlendirmektedir.

Özgünlük: Bu çalışma, Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algıları ve cinsiyet eşitsizliği konusundaki tutumlarını inceleyen öncü nicel araştırmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Türkiye'nin güneydoğusunda yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet konusundaki bakış açılarını ve deneyimlerini anlamaya yönelik önemli bir akademik boşluğu doldurmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular; bölgedeki kadınların karşılaştıkları yapısal ve sosyo-kültürel zorlukları tespit etmede ve bu sorunlara yönelik politikalar ve çözümler geliştirmede önemli katkı sağlayabilir.

Anahtar Sözcükler: kadın, cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet, Bitlis

Abstract

Aim: The anatomical characteristics and biological conditions of individuals are evaluated under the term sex. Social gender is not an acquisition or a situation; on the contrary, it is formed over time through social interaction. The social structure in which women are located is extremely important in gender studies and gender equality studies. This study aimed to reveal the perceptions and attitudes of women living in Bitlis regarding gender equality and analyse these perceptions and attitudes in line with demographic variables.

Method: In this study, the research universe consisted of women aged 18 years and above residing in Bitlis. This study was designed within the framework of quantitative research methods, and a survey technique was used as the data collection tool. The survey form included questions to determine demographic variables, the gender equality scale, and the gender perception scale. Within the scope of the study, data obtained from 360 women participants living in Bitlis were analysed and evaluated using the SPSS statistical program.

Results: According to the research findings, as women living in Bitlis get older, their tendency towards traditional gender roles increases, while their perception of gender equality decreases. As the level of education increases, attitudes towards traditional gender roles weaken, while the perception of gender equality strengthens. Single women have more flexible attitudes towards traditional gender roles, and their perception of gender equality is higher. Similarly, as the age of marriage increases, women's attitudes towards traditional gender roles become less rigid, and their perception of gender equality increases. In contrast, women with children have a more complex perception of traditional gender roles, while their perception of gender equality remains at a lower level.

Conclusion: In line with these findings, gender perceptions and attitudes towards gender equality of women living in Bitlis differ according to demographic variables such as age, place of birth, level of education, marital status, age at marriage and having children. While increasing education levels and urbanisation weaken women's perceptions of traditional gender roles, they strengthen their perception of gender equality.

Originality: This study is one of the pioneering quantitative studies examining the gender perceptions and attitudes of women living in Bitlis City towards gender inequality. It fills an important academic gap in understanding the perspectives and experiences of women living in Southeast Turkey regarding gender. The findings of this study can make a significant contribution to identifying the structural and sociocultural challenges faced by women in the region and to developing policies and solutions to these problems.

Key Words: women, gender equality, gender, Bitlis

Giriş

Günümüzde kadın ve erkek arasındaki tarihsel olarak eşit olmayan güç ilişkilerinin temelini oluşturan ataerkil yapı toplumsal cinsiyet rollerini belirlemektedir. Ataerkil sistem, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdüren ve farklı toplumlarda çeşitli biçimlerde tezahür eden karmaşık bir sosyo-kültürel yapıdır. Bu sistemin temel özelliği, erkeklerin kadınlar üzerinde siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan egemen olması ve bu egemenliğin toplumsal normlar, kurumlar ve uygulamalar aracılığıyla meşrulaştırılmasıdır. Ataerkil sistem, erkek egemenliğini meşrulaştırmak için patriyarkal söylem ve semboller kullanır. Bu söylemde, erkekler güç, cesaret ve akıl ile ilişkilendirilirken, kadınlar zayıflık, duygusallık ve sezgisel olmakla özdeşleştirilir. Bu durum, toplumsal cinsiyet anlayışını ve önyargıları pekiştirerek cinsiyet eşitsizliklerini körüklemektedir.

Biyolojik anlamda erkek veya kadın olmak doğuştan gelen cinsiyet olarak kabul edilirken; sosyal etkileşim süreçleri ve toplumsal kurumların etkisi ile beraber kültürel bir inşa süreci sonucunda oluşan kadınlık ve erkeklik anlayışları toplumsal cinsiyet olarak ifade edilir. Ataerkil yapıya sahip her toplum erkek ve kadınlar için sosyal yapıya uygun belli cinsiyet rolleri yaratır. Bu roller kapsamında, erkeklerden evin dışında (kamusal alanda) çalışması ve ailenin geçimini sağlaması beklenirken, kadınlardan ev işleri ve çocuk bakımı ile sorumlu olması beklenir (Briffault, 1990; Hassan, 1985; Erzeybek ve Çifçi, 2019, s. 65; Gedik, Çakır ve Coşkun, 2020, s. 89-92). Nesiller arası kültürel aktarım yoluyla edinilen toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri hem erkeğe hem de kadına atfedilen toplumsal rollerin ve değerlerin anlaşılmasında önemli bir faktördür. Toplumsal cinsiyet anlayışlarını sosyal yapı içinde sosyal, kültürel ve siyasi boyutundan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir (Butler, 2008, s. 46). Tarihsel süreç içinde ortaya çıkmış toplumsal cinsiyet rolleri kadını kamusal alandan uzaklaştırarak sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda potansiyellerini kısıtlamakta ve bu bağlamda cinsiyet eşitsizliklerini artırmaktadır. Farklı alanlarda yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarında feminist modeller, bireylerin anatomik özelliklerini ve biyolojik durumlarını 'cinsiyet' terimi altında ele alırken, sosyal ve kültürel roller 'toplumsal cinsiyet' terimi altında değerlendirilir (Newman, 2002, s. 353). Sosyoloji alanının önde gelen isimlerden olan Ann Oakley, ilk olarak "toplumsal cinsiyet" kavramını kadın ve erkek arasındaki biyolojik ayrımları belirlemek ve toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilme biçimlerini nitелеmek için kullanmıştır (Sayılıgil, 2015, s. 9). Bu bağlamda Oakley toplumsal cinsiyet kavramını erkeklik ve kadınlığın sosyal kategorizasyonu ile ilişkili olarak ifade etmiştir. Cinsiyetin, sadece biyolojik bir özellik olarak algılanmasını reddeden toplumsal cinsiyet teorisi, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkilerin toplumsal yapı içindeki bağlamlarına ve anlamlarına odaklanır (Sancar, 2011, s. 176). Bu teoriye göre, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler, toplumsal yapılar ve normlar tarafından belirlenir ve bu yapılar ve normlar, cinsiyet rollerini ve beklentileri şekillendirmektedir.

Kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği anlayışlarını anlamak, daha adil ve eşitlikçi bir toplum inşa etme yolunda önemlidir. Bu nedenle günümüzde toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği nosyonunun küresel bir tartışma konusu haline geldiğini söylemek mümkündür. Kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği anlayışlarını etkileyen faktörler; aile yapısı, eğitim sistemi, sosyo-ekonomik durum, kültürel ve dini etkenler, medya, yasal düzenlemeler ve siyasi temsil, kişisel deneyimler olarak gösterilebilir. Bu faktörler bir arada düşünüldüğünde toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği çalışmalarında kadınların içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yapı en önemli etken olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği kavramlarının karmaşıklığı ve toplumlar, topluluklar ve gruplar arasında farklı yorumlanması, özellikle kadınların bu kavramları nasıl algıladığını ortaya çıkarmak için kapsamlı bir araştırma yapmak gereklidir. Bu nedenle çalışma kapsamında araştırma evreninin Bitlis olarak belirlenmiş olması çalışmayı örneklem grubu olarak diğer çalışmalardan farklılaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Bitlis’te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği anlayışlarını anlamak ve sosyo-demografik faktörler üzerinden incelemektir.

Literatür Taraması

Günlük yaşamda sıklıkla kullanılan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri farklı anlamlara sahip iki kavramdır. Biyolojik olarak cinsiyet (sex), kromozomlar, gen ifadesi, hormon seviyeleri ve üreme anatomisi gibi biyolojik özellikleri ifade eder (Ersoy, 2009). Toplumsal cinsiyet ise erkek ve kadının anatomik veya kromozom kategorilerini değil, cinsiyet ayrımlarıyla ilgili sosyal olarak inşa edilmiş erkeklik ve kadınlık anlayışlarına ait tutum, davranış ve rolleri kapsamaktadır (Walker ve Cook, 1998, s. 257; Cornell, 1987, s. 84; Altınova ve Duyan, 2013, s. 9; Blackstone, 2003, s. 336; Dökmen, 2012, s. 17). Toplumsal yapı içinde kadın ve erkek arasında paylaşılan davranış kalıpları ve rolleri çoğu zaman toplumsal cinsiyet anlayışı tarafından belirlenir (Lott ve Maluso, 2002, s. 537). Bu bağlamda cinsiyet, bireyin biyolojik karakterini; toplumsal cinsiyet (gender) ise sosyalleşme süreçleri ile erkek veya kadın olarak ayrılan bireylere aktarılan toplumsal beklentilerle ilgilidir.

Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbiriyle ilişkili ve birbirini destekleyen kavramlardır. Bireylerin cinsiyet anlayışını şekillendiren faktörler başta sosyoloji, biyoloji, iletişim, eğitim, siyaset vb. gibi birçok alanda kapsamlı araştırmaların konusu olmuştur (Güzel, 2014, s. 84; Ersoy, 2009, s. 112). Cinsiyetin sadece biyolojik bir farklılık olarak algılanmasını reddeden toplumsal cinsiyet teorisi, cinsler arası eşitsiz ilişkilerin toplumsal bağlamına ve anlamlarına odaklanır. Toplumsal cinsiyet, belirli bir tarihsel ve kültürel bağlamda erkek veya kadın olmakla ilgili sosyal ve kültürel faktörleri ifade eder (Miller, 2014; Chrisler, 2016). Sosyal yapı içerisinde yer alan kadın ve erkek temsilleri, sosyal yaşamda mevcut olan kadın ve erkek imajları ile ilişkilidir. Bu temsiller, biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak, toplumsal bir süreç sonucunda oluşturulan erillik ve dişilik kavramlarına bağlıdır (Giddens, 2008, s. 505). Örneğin, eğitim sisteminde matematik ve fen bilimleri ‘erkek’ cinsine ait alanlar olarak görülürken, edebiyat ve sanat daha çok ‘kadın’ cinsine ait alanlar olarak görülmektedir. Günümüzde, birçok ülke siyaset çoğunlukla erkekler tarafından domine edilmektedir. Bu durum, kadınların siyasi arenada yeterince temsil edilmemesinin temel sebebi olarak görülmektedir (akır ve Karakoç, 2023, s. 286). Toplumsal cinsiyet anlayışının bir uzantısı olarak kadınların siyasette başarılı olması için gereken eğitim ve fırsatlara erişiminin erkeklere göre daha az olması, siyasi faaliyetlere katılmak için gereken zaman ve finansal kaynaklara erişiminin olmaması, aile içi sorumluluklar ve ekonomik özgürlüğünün olmaması gibi faktörler kadınların siyasette temsilini azaltmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, bireylerin sadece sosyal kimliğini değil, aynı zamanda davranışsal eğilimlerini de kapsayan karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahiptir. Simone de Beauvoir cinsiyetler arası farklılaşmanın doğuştan gelmediğini, sosyal ve kültürel koşulların bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Beauvoir’e göre; “kişinin kadın olması biyolojik olarak önceden belirlenmez, daha ziyade çeşitli toplumsal etkiler yoluyla kadın olmaya evrilir” (Butler, 2014, s. 54). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet kültürel farklılıklar ve tarihsel süreçte yaşanan olaylara göre zaman içinde değişen ve sosyal olarak inşa edilmiş bir dizi rol, ilişki ve durumsallıktan etkilenmektedir. Davranış ve tutumlardaki cinsiyet farklılıklarına odaklanan sosyal öğrenme teorisine göre, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili beklentiler ve davranışlar erken yaşta bireylere sosyalizasyon ve kültürel aktarım süreçleri ile öğretilmektedir (Lobel ve diğerleri, 2004, s. 536; Liao ve Cai, 1995, s. 243). Sosyalizasyon süreçleri ilk olarak aile içinde başlamakta ve daha sonra yakın çevresi ile devam etmekte ve okulda eğitim hayatının başlamasıyla birlikte eğitim kurumları sürece dahil olmaktadır. Eğitim sistemi içinde toplumsal cinsiyet rollerinin sosyal olarak öğrenilmesi okul programı, örtük program, öğretmenlerin ve diğer eğitimcilerin tutum ve davranışları, sınıf içi uygulamalar ve eğitim materyalleri ile gerçekleşir (Acar Erdol, zen ve Toraman, 2019, s. 794). Bu bağlamda eğitim kurumu toplumsal cinsiyet anlayışının oluşmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal ğrenme teorisi, bireylerin cinsiyete dayalı tutum ve davranışları sosyalleşme, toplumsal yapılar ve benlik algıları aracılığıyla nasıl öğrendiklerine ve benimsediklerine odaklanmaktadır. Bu teori, bireylerin cinsiyetçi tutum ve davranışları sosyalizasyon sürecinde diğer bireyleri gözlemleyerek ve taklit ederek edindiklerini ne sürer ve toplumsal yapının bireylerin davranış ve tutumlarını biyolojik cinsiyete dayalı olarak şekillendirdiğini savunur. Bununla birlikte, davranış ve tutumlardaki cinsiyet farklılıklarının epistemolojik inançlar, ahlaki biliş ve öğrenme stilleri gibi diğer

faktörlerden de etkilendiği belirtilmektedir (Barriga ve diğerleri, 2001, s. 540; Severiens ve Ten Dam, 1997, s. 88-90). Ahlak ise bireyleri iyi kabul edilen eylemlere teşvik eden ya da kötü kabul edilen eylemlerden caydırıcı ahlaki yaptırımlar ile ilişkilendirilir (Aktaş, 2022, s. 4). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, kız ve erkek çocuklarının yanı sıra yetişkin kadın ve erkeklerin sosyal olarak yapılandırılmış rollerini, davranışlarını, ifadelerini, aidiyet ve kimlik anlayışlarını ifade eder.

Etnometodolojik yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet bir edim veya durum değildir; aksine, sosyal etkileşim yoluyla oluşmaktadır. Toplumsal aktörler cinsiyet rollerini sosyalizasyon süreci ile öğrendikçe toplumsal cinsiyet anlayışları da şekillenmektedir. Sosyalizasyon sürecinde cinsiyet rollerine ilişkin edinilen bilgiler kalıplaşmakta ve bu stereotipler toplumsal cinsiyet anlayışını oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet; kültürel roller, anlayışlar, sorumluluklar ve toplumun bireyi nasıl gördüğü, algıladığı ve onlardan beklentilerinin bir bütünü olarak kültürel bağlamda belirlenip, sosyal olarak inşa edilen ve doğal olduğu düşünülen kadın ve erkek cinsleri arasındaki farklılıklar üzerinden toplumsallaşmanın bir sonucu olarak inşa edilen ve bu sebeple değişebilen ve yeniden inşa edilebilen bir kavramdır. Bu sebeple Hoffman (1998, s. 57), toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yaratılmasında ve sürdürülmesinde sosyal öğrenmenin ve bilişin önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Kadınların annelik ve şefkat ile ilişkilendirilmesi ve erkeklerin güçlü ve bağımsız olması eğitim, medya ve aile gibi sosyal öğrenmenin yoğun gerçekleştiği kurumlar aracılığı ile bireylere öğretilir.

Toplumsal cinsiyet maddi bedenlere manevi anlamlar yükleyerek ve onları kültürel olarak tanımlayarak kadınlık ve erkeklik olarak bilinen statü ve rollerdir (Bingöl, 2014, s. 108). Geleneksel olarak, toplum her iki cinsiyete de belirli özellikler ve davranışlar atfetmiştir. Bu atfedilen özellik ve davranışlar, toplumsal cinsiyet rolleri olarak adlandırılır ve toplumsal cinsiyet kavramının önemli bir boyutunu oluşturur. Kadın ve erkeklerin sahip olduğu toplumsal cinsiyet anlayışı toplum tarafından belirlenen rollere uyum göstermelidir (Dökmen, 2012, s. 28). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri karmaşık ve çok yönlü olup ekonomik, sosyal ve politik boyutları vardır (Rosenzweig ve Dailey, 1991, s. 77). Kadınlar, toplumsal yaşamda sıklıkla rollerinin değersizleştirilmesiyle karşı karşıya kalmakta ve sosyal ilişkilerde karşı cinse kendi ihtiyaçlarından daha fazla öncelik vermeleri beklenmektedir. Örneğin, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde kadınlara ev işlerinden sorumlu olma, iş hayatında aktif olmama gibi eşitlikçi olmayan roller, kurumlarda ve işyerinde eşitsiz muamele, daha bağımsız, çekingen, kararsız, liderliğe uygun olmayan ve mantıksız görülme gibi kalıp yargılar atfedilmektedir (DeWall, Altermatt ve Thompson, 2005, s. 396-402; Mollaeve, 2018, s. 4-7).

Dünya Ekonomik Formu tarafından hazırlanan 2023 yılı *Küresel Cinsiyet Farkı Endeksi* raporunda dört ana başlık altında (ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, eğitimsel kazanım ve erişim, sağlık ve yaşam ve politik güçlendirme) 146 ülkenin verileri toplanarak cinsiyet eşitsizliği endeksi hazırlanmıştır. Bu başlıklarda 146 ülke arasında ortalama değerler hesaplandığında ilk sırada İzlanda, son sırada ise Afganistan yer almakta ve Türkiye 129. sıradadır. Avrasya ve Orta Asya bölgesi cinsiyet eşitsizliği endeksinde Türkiye %69'luk eşitlikle dördüncü sırada yer almaktadır. Bölgede Moldova ve Beyaz Rusya üst sıralarda yer alırken; Azerbaycan, Tacikistan ve Türkiye en alt sıralarda yer almaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2023 *Küresel Cinsiyet Farkı Endeksi Raporu*, Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliği konusunda hala önemli bir mesafe kat etmesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırma evrenini oluşturan Bitlis şehri Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan, tarihi ve kültürel yönden son derece zengin bir şehirdir. Şehrin sosyal yapısı, Türkiye'nin genel sosyal yapısından bazı farklılıklar göstermektedir. Bitlis'te aile yapısının genel olarak geleneksel ve muhafazakâr olduğu söylenebilir. Geniş aile tipi yaygın olmakla birlikte aile büyükleri aile içi ilişkilerde temel belirleyici unsur konumundadır. Ayrıca, dini inançlar ve gelenekler toplumsal yaşamda önemli bir role sahiptir. Genel olarak baktığımızda, son yıllarda Bitlis'te eğitim seviyesi hızla yükselmektedir. Ancak, Bitlis hala okuma yazma oranında Türkiye ortalamasının altındadır. 2023 yılı TÜİK verilerine göre Bitlis'in nüfusu 240.930'dur. Bitlis ilinde 15 yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen kişi sayısı toplamda 13.985'tir. Bitlis'te 15 yaş ve üzeri nüfusun %5.8'i okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyen kişilerin cinsiyet dağılımına baktığımızda 1.923 erkek ve 12.062 kadın olduğu görülmektedir (TÜİK, 2023). Bu bağlamda, Bitlis'te okuma yazma bilmeyen bireylerin %86'sını kadınlar oluşturmaktadır. Temel eğitime erişim anlamında Bitlis'te kadınlar erkeklere göre dezavantajlı konumdadır.

Son yıllarda Bitlis'te kırsal alandan kent merkezine doğru artan bir göç hareketi söz konusudur. Bu göçler ile birlikte kent merkezinde geleneksel töre anlayışına dayanan sosyal yapı daha da güçlenmiştir (Beder Şen ve Yurtkuran, 2004, s. 4). Toplumsal yapı içinde doğuştan gelen statü, otoriteye bağlılık, aşiret yapısı ve mutlak itaat duygusuna dayanan birincil ilişkiler söz konusudur. Bu sosyal yapı; ekonomik ve kültürel olarak toplumsal aktörlerin kendileri hakkındaki algılarını, karar verme süreçlerini, aile ilişkilerini etkilemektedir. Toplumsal yapı içinde kadın-erkek ilişkilerinde 'namus' kavramı son derece önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, günümüzde kırsal bölgelerden kent merkezine yapılan göçler ve hızlı kentleşme ile birlikte Bitlis hem geleneksel yapının hem de modern özelliklerin bir arada olduğu özgün bir sosyal yapıya sahip olmuştur.

Araştırmanın Metodolojisi

Türkiye’de toplumsal cinsiyet araştırmalarında, kadınların tutum ve anlayışlarını inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak bu araştırma, kapalı bir toplum yapısına sahip, sosyal imkânları son derece kısıtlı ve küçük bir şehir olan Bitlis’te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği anlayışlarını analiz etmesi bakımından alana özgün bir katkı sunmaktadır. Araştırma, nicel araştırma yöntemiyle tasarlanmış olup, nedensel karşılaştırma tekniği kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırma araştırmaları, deneysel manipülasyon olmaksızın, doğal olarak ortaya çıkan koşullar ve katılımcılar üzerinden gruplar arasındaki farklılıkların nedenlerini ve sonuçlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2009, s. 18). Bu teknik, sosyal olguları anlamak, olguları ortaya çıkaran faktörler arasındaki nedensellik ilişkisini keşfetmek ve konuya yönelik gerçekçi bir bakış açısı sunmak açısından araştırmanın doğasına daha uygun görülmüştür. Bu çalışma, “*Bitlis’te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışları demografik özelliklerine göre farklılık göstermekte midir?*” sorusuna yanıt aramaktadır. Araştırmanın temel amacı, Bitlis’te yaşayan kadınların demografik farklılıklarının, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği anlayışları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

Örnek Seçimi ve Veri Toplama

Bu çalışmanın araştırma evrenini 18 yaş ve üzeri Bitlis ilinde yaşayan kadınlar oluşturmaktadır. Evrenden basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen 18 yaş ve üzeri 543 kadın katılımcı örneklem grubunu oluşturmuştur. Veri toplama süreci sonunda eksik ve maddi hatalı ölçek formları çıkarıldıktan sonra çalışma kapsamında toplamda 360 katılımcıya ilişkin veri formu analiz sürecine dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Ölçek formunda aşağıdaki ölçümler yer almaktadır: Demografik ve sosyo-ekonomik sorular, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği, Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği.

Demografik ve Sosyo-Ekonomik Sorular: Katılımcıların yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, meslek gibi demografik ve sosyo-ekonomik bilgilerini toplamak için 15 adet soru yer almaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği (TCEÖ): Bu ölçek, katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlarını ve inançlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek, 13 adet beşli Likert sorudan oluşmakta olup, ölçeğin iki alt boyutu bulunmaktadır. Birinci alt boyutun adı *Erkeği Üstün Gören Anlayış*’tır (EÜGA) ve 1, 6, 7, 9, 10, 11, 12 ve 13 numaralı sorulardan oluşmaktadır. Bu alt boyut bir kişinin erkeği kadından ne kadar üstün gördüğünü ölçmektedir ve bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar kişinin erkek egemenliğini savunduğunu göstermektedir. Diğer alt boyut ise *Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış*’tır (KEBKA) ve 2, 3, 4, 5 ve 8 numaralı sorulardan oluşmaktadır. Bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar kişinin aile içi ilişkide kadının erkeğe bağımlılığını savunduğunu göstermektedir. Bu ölçek Gözütok ve arkadaşları (2017, s. 1042) tarafından geliştirilmiş ve Cronbach Alpha değeri 0.89 olarak bulunmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TCAÖ): Bu ölçek, katılımcıların kendi cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği algıları hakkında bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Ölçek 25 adet beşli Likert sorudan oluşmakta ve kişilerin cinsiyet algılarını ölçmek için kullanılmaktadır. TCEÖ’nün aksine tek boyutludur ve bu ölçekten alınacak puanlar 25 ile 125 arasında değişmektedir. Ölçeğin 15 maddesi negatif anlamlıdır ve ters puanlanır. Yüksek puanlar kişinin cinsiyet algısının olumlu olduğu anlamına gelir. Bu ölçek Altınova ve Duyan (2013, s. 18) tarafından geliştirilmiştir ve Cronbach Alpha değeri 0.872 olarak bulunmuştur.

Etik Hususlar

Araştırmanın etik kurallarına uygun şekilde yürütülmesi için gerekli olan Bilimsel Etik Kurul Onayı, 24.05.2021 tarihinde Bitlis Eren Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından E-66073261-050.03-12367 sayılı ve 2021-4 kararı ile alınmıştır. Araştırmanın etik ilkelere uygun olması ve katılımcıların haklarının korunmasının sağlanması için aşağıda yer alan etik hususlar gözetilmiştir.

Aydınlatılmış Onam ve Katılımcı Bilgilendirme: Katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve potansiyel riskleri açık ve net bir şekilde anlatılmıştır.

Anonimlik ve Kişisel Bilgilerin Korunması: Katılımcılara elde edilen tüm bilgilerin gizli tutulacağı ve araştırmacılar tarafından herhangi bir şekilde özel olarak paylaşılmayacağı açıkça belirtilmiştir. Araştırma kapsamında katılımcıların kişisel bilgileri (ad, soy ad, adres, iletişim bilgileri vb. gibi) alınmamıştır.

Özerkliğe Saygı: Katılımcılara araştırmaya katılma veya katılmama özgürlüğü tanınmış ve herhangi bir zorlama veya bir ödül sistemi (ücret vb. gibi) uygulanmamıştır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Türkiye’de sosyo-kültürel açıdan geleneksel toplumsal yapıya sahip olan Bitlis’te kadınların varoluş biçimlerini ve eşitlik anlayışlarını toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma kapsamında Bitlis’e özgü sosyo-kültürel dinamiklerin kadın yaşamı ve cinsiyet eşitliği anlayışını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Araştırmada, Bitlis örneklemini ile bilimsel örneklem açığı doldurularak bölgesel toplumsal cinsiyet algısı farklılıkları ve cinsiyet eşitsizliği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, Türkiye’de farklı bölgelerde, kentlerde yapılacak araştırmalarda kadın deneyimleriyle karşılaştırma ve analiz yapma imkânı sağlamaktadır. Dahası, araştırma bulguları farklı kurumlar tarafından kullanılabilir; başta eğitim ve farkındalık programlarının oluşturulması, kadın sığınma evleri ve destekleyici hizmetler olmak üzere dezavantajlı durumda olan kadınlara yönelik hizmetlerin geliştirilmesine katkı sunabilir. Araştırma, Bitlis’teki kadınların varoluş biçimlerini ve eşitlik anlayışlarını derinlemesine inceleyerek, bilimsel, uygulamalı ve toplumsal açıdan önemli katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

Bulgular

Veri analizinde ilk olarak ölçeklerin Cronbach Alpha katsayılarına bakılmalıdır. Araştırmada, TCAÖ’nün Cronbach Alpha değeri 0.875, TCEÖ’nün ise 0.753 olarak bulunmuştur. Ek olarak, TCEÖ’nün alt boyutları olan EÜGA ve KEBKA’nın da Cronbach Alpha değerleri kontrol edilmiş ve sırasıyla bu değerler 0.701 ve 0.756 olarak bulunmuştur. Bu değerlerin tamamı 0.70’in üzerinde olduğu için yeterli kabul edilmiştir (Taber, 2017, s. 1276).

Tablo 1: Ölçek Puanları ve İstatistiksel Test Sonuçları

Değişkenler	TCAÖ Ort, SS	p	TCEÖ			
			EÜGA		KEBKA	
			Ort, SS	p	Ort, SS	p
Yaş 18-25 26-35 36-55 56-65	99.89 ^{a,b} , 13.59 94.71, 11.86 92.35 ^a , 7.86 93.41 ^b , 7.07	0.00 ^{1,***}	15.20, 4.73 16.57, 4.68 16.51, 3.59 15.93, 3.61	0.23 ¹	13.22 ^a , 3.70 14.14, 3.55 14.77 ^a , 2.75 14.72, 3.02	0.02 ^{1,*}
Doğum Yeri Büyükşehir İl Merkezi İlçe Köy/Kasaba	94.86, 8.32 93.59, 6.54 96.52 ^a , 14.54 91.68 ^a , 12.20	0.03 ^{1,*}	19.57, 3.74 16.04 ^a , 3.47 15.86 ^b , 4.90 17.77 ^{a,b} , 4.47	0.00 ^{1,**}	12.14, 2.12 14.98 ^a , 2.76 13.18 ^{a,b} , 3.57 14.52 ^b , 3.47	0.00 ^{1,**}
Eğitim Durumu Okur-Yazar Değil İlkokul Ortaokul Lise Yüksek Okul/ Üniversite Yüksek Lisans /Doktora	92.85 ^{d,e} , 3.79 91.13 ^{a,b} , 4.95 90.69 ^{f,g} , 9.78 93.5 ^c , 8.47 98.45 ^{b,c,g} , 14.26 102.29 ^{a,c,d,f} , 14.06	0.00 ^{1,***}	16.94, 3.17 16.98, 3.43 16.29, 3.37 16.68, 4.44 15.45, 5.00 14.36, 4.38	0.08 ¹	15.06, 2.16 15.27 ^{a,b} , 2.09 16.08 ^c , 2.48 14.38 ^{c,d} , 3.20 12.78 ^b , 3.77 11.21 ^{a,d} , 3.77	0.00 ^{1,***}
İlişki Durumu Evli Bekar Boşanmış Dul Nişanlı Diğer	92.99 ^a , 8.71 98.76 ^a , 15.70 98.66, 8.14 96.06, 7.52 97.40, 7.37 93.00, 7.35	0.00 ^{1,**}	16.59 ^a , 4.02 15.67, 4.67 13.33, 2.89 15.72, 0.78 11.00 ^a , 3.32 19.00, 2.52	0.02 ^{1,*}	14.59, 3.03 13.28, 3.81 14.67, 0.58 15.00, 2.86 13.40, 4.67 15.00, 3.25	0.11 ¹
Eşin Eğitim Durumu Okur-Yazar Değil İlkokul Ortaokul Lise Yüksek Okul/ Üniversite Yüksek Lisans /Doktora	92.38, 5.45 92.37, 3.01 92.62, 6.31 92.44, 8.70 94.62, 9.92 95.72, 18.51	0.37 ¹	16.63, 3.66 16.35, 3.08 16.81, 3.34 16.60, 4.22 16.48, 4.06 15.61, 6.67	0.56 ¹	15.20 ^c , 2.52 15.21 ^a , 1.90 15.48, 2.22 14.73 ^b , 3.23 13.79, 3.28 12.11 ^{a,b,c} , 4.55	0.00 ^{1,***}

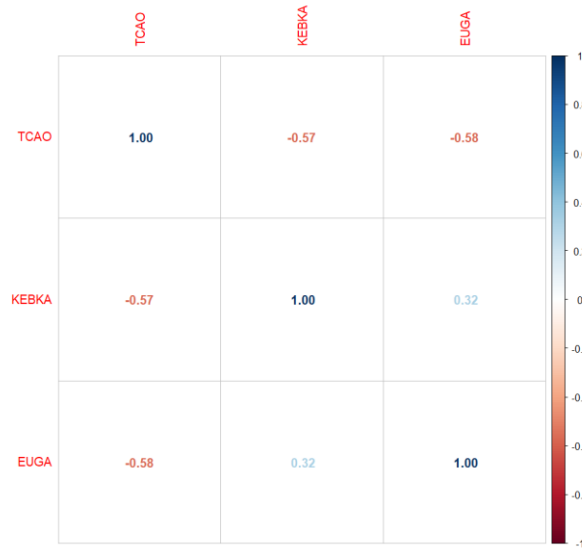
Evlenme Yaşı 18 ve altı 19-25 26-35 36 ve Üzeri Evli Olmayanlar	92.41 ^a , 6.87 92.35 ^b , 8.04 99.52 ^{a,b} , 13.13 100.66, 13.27 98.59, 15.59	0.00 ^{1,***}	16.81 ^a , 3.68 16.68 ^b , 3.87 14.52 ^{a,b} , 4.96 14.01, 2.65 15.54, 4.74	0.02 ^{1,*}	14.99 ^a , 2.64 14.86 ^b , 2.88 11.93 ^{a,b} , 3.69 15.33, 2.52 13.24, 3.79	0.00 ^{1,***}
Evlenme Şekli İsteyerek/Severek Aile Kararı Berdel Görücü Usulü Diğer Evli Olmayanlar	95.37, 10.77 86.89, 9.48 101.50 92.06, 6.58 95.25, 8.41 98.59, 15.59	0.15 ¹	15.64, 4.68 17.22, 6.16 16.50, 0.71 16.96, 3.34 16.13, 2.53 15.54, 4.74	0.08 ¹	13.49 ^a , 3.46 14.33, 2.87 15.00, 4.24 15.28 ^a , 2.59 14.86, 0.83 13.23, 3.79	0.00 ^{1,***}
Çocuk Sahibi Olma Evet Hayır	92.84, 8.54 98.33, 13.89	0.00 ^{2,***}	16.63, 3.90 15.29, 4.66	0.02 ^{2,*}	14.67, 3.05 13.39, 3.48	0.00 ^{2,**}
Yerleşim Yeri Büyükşehir İl Merkezi İlçe Köy/Kasaba	95.86, 13.35 93.25 ^a , 6.81 96.91 ^a , 15.49 91.45, 19.31	0.03 ^{1,*}	17.29, 5.12 16.25, 3.44 16.19, 5.61 18.27, 4.31	0.39 ¹	11.29 ^a , 3.63 14.95 ^{a,b} , 2.61 12.91 ^b , 3.97 14.36, 4.08	0.00 ^{1,***}
Aile Tipi Çekirdek Geniş Diğer	94.23, 10.38 93.75, 10.10 92.01, 2.83	0.90 ²	16.10, 4.26 17.20, 3.30 15.50, 7.78	0.13 ²	14.00 ^a , 3.19 15.65 ^a , 2.94 14.06, 1.41	0.00 ^{2,***}
*:0.05 önem seviyesinde anlamlı bir farklılık; **: 0.01 önem seviyesinde anlamlı bir farklılık; ***: 0.001 önem seviyesinde önemli bir farklılık; 1: Tek Yönlü Varyans Analizi; 2: Bağımsız Örneklem T Testi; a, b, c, d, e, f, g: Tukey HSD test sonucuna göre önemli farklılık.						

Tablo 1’de TCAÖ ve TCEÖ ölçek puanları üzerinde istatistiksel olarak önemli etkiye sahip olan değişkenleri ve bu değişkenlerin her bir seçeneği için tanımlayıcı istatistikleri ve Bağımsız Örneklem T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi test sonuçları verilmektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere Varyans Analizi sonucunda bir farklılık gözlemlenmiş ve değişkenlerin bazı ortalamaların sağ üst köşesinde *a, b, c, d, e, f, g* harfleri yer almaktadır. Eğer aynı hücrede iki ortalama aynı harfe sahip ise, bu iki ortalama arasında Tukey-HSD testine göre istatistiksel olarak bir farklılık vardır. Örneğin, doğum yeri değişkeninin TCAÖ ölçeği sonuçlarına bakacak olursak, “*ilçe*” ve “*köy ve kasaba*” ortalamalarının sağ üstünden “*a*” harfi yer almaktadır. Bu durum şunu ifade etmektedir: İlçe ve köy ve kasabada doğmuş kişilerin TCAÖ ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılık vardır; ancak diğer doğum yeri seçeneklerinde önemli bir farklılık yoktur. Yani, ilçede doğmuş katılımcılar ile köy ve kasabada doğmuş katılımcıların TCAÖ ortalamaları arasında önemli bir farklılık varken, ilçe ve büyükşehirde doğan katılımcılar arasında bir farklılık yoktur.

Yukarıdaki tabloyu özetlemek gerekirse; yaş, doğum yeri, eğitim durumu, ilişki durumu, evlenme yaşı, ebeveyn olma ve yerleşim yeri değişkenlerinin TCAÖ puanları üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. TCEÖ analizine baktığımızda; doğum yeri, ilişki durumu, evlenme yaşı ve ebeveyn olmanın EÜGA puanı üzerinde önemli bir etkisi vardır; yaş, doğum yeri, eğitim durumu, eşin eğitim durumu, evlenme yaşı, evlenme şekli, ebeveyn olma, yerleşim yeri ve aile tipi değişkenlerinin KEBKA puanı üzerinde etkisi vardır. Aynı zamanda, nikâh türü, bireyin Bitlisli olup olmaması, sahip olunan kız ve erkek çocuk sayısı ve aile aylık geliri gibi değişkenlerin TCAO, EÜGA ve KEBKA üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiş ve bu nedenle analiz tablosuna dahil edilmemiştir.

Son olarak, aşağıdaki grafik TCAO, EUGA ve KEBKA puanları arasındaki korelasyonu göstermektedir. Grafikten anlaşılabacağı üzere, TCAO ile EUGA ($r = -0.58$) ve TCAO ile KEBKA ($r = -0.57$) arasında negatif yönlü orta seviyede önemli korelasyonlar varken, EUGA ile KEBKA arasındaki korelasyon önemsizdir.

Görsel 1: Korelasyon Grafiği

Tartışma ve Sonuç

Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramları, ilk bakışta benzer görünse de özünde birbirinden oldukça farklı anlamlar taşımaktadır. Cinsiyet ifadesi, bireylerin erkek veya kadın olarak genetik, fizyolojik ve biyolojik nitelikleriyle ilgiliyken; toplumsal cinsiyet terimi, bireylerin gündelik yaşamda rollerini, görevlerini ve bireylerin cinsiyet anlayışını, bakış açısını ve beklentilerini kapsamaktadır. Örneğin, geleneksel toplum yapılarında kadınlara ev işlerinden sorumlu olma ve iş hayatında aktif olmama gibi roller yüklenmiştir. Hemen hemen her toplumda geçerli olan kültürel yapı içinde şu sorular sorulmaktadır: “Erkekler ve kadınlar tarafından sergilenen davranış kalıpları nelerdir? Giyilmesi gereken uygun kıyafetler hangileridir? Kadın ve erkeklerin karakteristik özellikleriyle şekillenen farklı alışkanlıkları ve uğraşları nelerdir?” bu soruların yanıtları ise kültüre bağlı olarak farklılık göstermektedir (Ersoy, 2009, s. 113). Toplumsal cinsiyet çalışmalarında tarihsel süreç içinde geleneksel cinsiyet anlayışından modern cinsiyet anlayışına doğru bir değişim yaşanmıştır (Kaya ve Uysal, 2015, s. 649). Modern cinsiyet anlayışı, cinsiyet eşitliğini savunur ve cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı çıkarak daha kapsayıcı bir toplum yapısını desteklemektedir. Araştırmada kapsamında Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği algılarının demografik değişkenler açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği algıları *yaş, doğum yeri, eğitim durumu, ilişki durumu, evlenme yaşı ve çocuk sahibi olma durumu* değişkenleri üzerinden analiz edilmiştir.

Çalışma bulgularına göre *yaş* Bitlis'te kadınların toplumsal cinsiyet algısını etkilemektedir. Araştırmada, 18-25 yaş grubundaki kadınların toplumsal cinsiyet algısı puanı, 36-55 grubundaki kadınlardan ve 56-65 yaş grubundaki kadınlardan daha yüksektir. Bu durum, genç kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dair algılarının daha az katı ve daha fazla eşitlikçi bir algıya sahip olduğunu göstermektedir. Genç yetişkinlikten yetişkinliğe geçiş ile birlikte (25 yaşından sonra) kadınların toplumsal cinsiyet algısı zamanla azalmakta ve 36-55 yaş grubundaki kadınlarda en düşük seviyeye ulaşmaktadır. Bu bağlamda, kadınların toplumsal cinsiyet algısı yaşlanma ve yaşam deneyimleri ile birlikte farklılık göstermektedir. Araştırma sonuçları ayrıca, *yaş* faktörünün kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeğinin ‘kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış’ alt boyutunu da etkilediğini bulgulamıştır. Analiz sonuçlarına göre en yüksek puan 36-55 grubundaki kadınlarda, en düşük puan ise 18-25 yaş grubundaki kadınlardadır. Bu bulgu, 36-55 yaş aralığındaki kadınların geleneksel cinsiyet eşitsizliği algısının daha belirgin olduğunu ve Bitlis'te bu yaş grubundaki kadınların ekonomik ve sosyal açıdan erkeklere bağımlılık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Yapılan farklı araştırmalar *yaş* faktörünün toplumsal cinsiyet anlayışını etkilediğini vurgulamaktadır (Moore, 2001). Geleneksel cinsiyet rollerine dair algılar yaşla birlikte değişmekte ve farklı yaş gruplarından kadınlar bu algıları farklı şekillerde deneyimlemektedir. Ataerkilliğin şekillendirdiği toplumsal cinsiyet anlayışında kadın ve erkek arasındaki bölünme kadınların ilerleyen yaşamlarında ekonomik özgürlükleri ve sosyal sermayelerini belirlemektedir (Gilleard ve Higgs, 2020, s. 43-45). Bu bağlamda, kadınların yaşı arttıkça, yaşam deneyimleri ve sosyalleşme süreçleri ile birlikte geleneksel cinsiyet rollerine dair katı algılara sahip olmaktadır. Bu durum, özellikle geleneksel değerlerin güçlü olduğu Bitlis gibi toplumlarda daha belirgindir. Farklı araştırmalar benzer bulgular elde ederek, genç yetişkinler geleneksel cinsiyet rollerine dair algılara daha az bağlıdır ve cinsiyet eşitliği kavramına daha fazla önem vermektedir (Pinar, Taşkın ve Eroğlu, 2008, s. 49; Güzel, 2020, s. 93). Kadınların yaşı arttıkça geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışına eğiliminin artmakta ve ilk doğan kız çocukları genel olarak süreç içinde daha geleneksel toplumsal cinsiyet

rollerine yönelmektedir. Ayrıca, kadınların yaşı arttıkça geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışına eğiliminin arttığı ve ilk doğan kız çocuklarının genel olarak süreç içinde daha geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine yöneldiği gözlemlenmektedir.

Çalışma bulgularına göre *doğum yeri* Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algısı ve cinsiyet eşitliği anlayışını etkileyen bir diğer önemli faktördür. Doğum yeri ilçe olan kadınların toplumsal cinsiyet algısı köyde doğan kadınlardan daha yüksektir. Bu bulgu, büyükşehirde doğan kadınların geleneksel cinsiyet eşitsizliği algılarının daha düşük olduğunu ve cinsiyet eşitliğine dair daha güçlü bir inanç taşıdıklarını göstermektedir. Doğum yeri ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeğinin '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutu puanını etkilemektedir. En yüksek puan büyükşehirde doğan kadınlarda, en düşük puan ise ilçede doğan kadınlardadır. Bulgular, Bitlis'te son dönemde kırsal bölgelerden kent merkezine yapılan göçlerle birlikte hızla artan şehirleşme ve modernleşmenin, kadınların geleneksel cinsiyet rollerine dair algılarını değiştirdiğini ve onların daha eşitlikçi bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir.

Bireyler biyolojik doğumlarından itibaren sahip oldukları cinsiyetlerine göre sosyalizasyon süreçlerine dahil olmakta ve parçası olduğu toplumsal bütünün kültürel algılarını içselleştirmektedir (Powell ve Greenhaus, 2010, s. 1012). Doğum yeri (bireylerin yaşadıkları kır, kent ya da banliyö vb. gibi farklı yerler), kadınların maruz kaldığı sosyo-kültürel ortamı ve deneyimleri doğrudan etkilediğinden toplumsal cinsiyet algısının oluşumunda önemli bir role sahiptir (Rotman ve Rotman, 2009, s. 11-12). Araştırma sahası olan Bitlis'te geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışı hakimdir. Geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışına göre erkekler evin reisi ve ailenin geçimini sağlayan kişi olarak görülürken, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı ile sorumlu tutulur. Farklı araştırmalar doğum yeri ve toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği algısı arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Öngen ve Aytaç (2013, s. 10), çalışmasında köy-kır doğumlu olan bireylerin şehir doğumlu olan bireylere göre daha düşük toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğunu bulgulamıştır. Geleneksel cinsiyet rollerinin güçlü olduğu toplumlarda, kadınlar annelik ve ev hanımlığı gibi sınırlı sosyal rollere sahiptir. Bu durum, kadınların eğitim ve iş imkanlarına erişimini kısıtlayarak kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellemektedir.

Doğum yeri, bireylerin kültür, gelenek, değerlerin belirlenmesi ve eğitim, sağlık, iş imkanları gibi fırsatlara erişimini belirler. Kadınların doğduğu yer (köy, ilçe, kent merkezi olarak) karmaşık ve sürekli değişen yapılardır ve fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik birçok farklı özelliklere sahiptir. Bu nedenle şehirlerin sosyal dokusu toplumsal cinsiyet anlayışı inşa sürecinde önemli bir yer tutar. Örneğin, bazı şehirlerde var olan kalıp yargılar kadınların zayıf ve kırılgan bir yapıya sahip olduğu algısını kanıksatmaktadır (Brussino ve McBrien, 2022, s. 20). Yine, yoksulluk ve ekonomik eşitsizlik gibi sosyal ve ekonomik faktörler toplumsal cinsiyet algısını etkilemektedir (Sen, 200, s. 194). Ekonomik olarak dezavantajlı kentlerde doğan kadınlar, erkeklere kıyasla daha fazla cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmakta ve bu durum cinsiyete dayalı eşitsizliği derinleştirmektedir. Büyük şehirlerde kadınlar, görece daha fazla eğitim alma ve iş bulma imkanına sahip olduğundan, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamakta ve bu sayede cinsiyet eşitliği anlayışı güçlenmektedir. Bu bağlamda, doğum yeri, kadınların maruz kaldığı sosyo-kültürel ortamı ve deneyimleri doğrudan etkilediği için toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği anlayışının oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bitlis'te hâkim olan geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışı, kadınları daha çok ev hanımı, eşine ve çocuklarına bakan kişi, anaç ve şefkatli birey olarak tanımlamakta ve onların aile içindeki özel alanda aktif roller üstlenmesini beklemektedir.

Çalışma bulgularına göre *eğitim seviyesi* kadınların toplumsal cinsiyet algısını etkilemektedir. Eğitim gruplarının çoğunda algı puanları birbirinden farklı bulgulanmıştır. Genel olarak baktığımızda en düşük puan ortaokul mezunu kadınlarda, en yüksek puan ise yüksek lisans/doktora mezunu kadınlardadır. Bu sonuçlara göre, Bitlis'te eğitim seviyesi arttıkça kadınların toplumsal cinsiyet algısı artmakta ve geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha eşitlikçi hale gelmektedir. Eğitim durumu ayrıca kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeğinin '*kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış*' alt boyutu puanını da etkilemektedir. En düşük puan yüksek lisans/doktora mezunu kadınlarda ve en yüksek puan ortaokul mezunu kadınlardadır. Eğitim seviyesi ile kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış arasında negatif bir ilişki vardır. Bu bulgu, eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte geleneksel cinsiyet eşitsizliği algılarının zayıfladığını ve kadınların cinsiyet eşitliğine dair daha güçlü bir inanca sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, araştırmada eşin eğitim durumunun, kadınların "*kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış*" alt boyutu puanını etkilediği tespit edilmiştir. En yüksek puan eş ortaokul mezunu kadınlarda, en düşük puan ise yüksek lisans/doktora mezunu kadınlardadır. Bu bulgular, eşlerin eğitim seviyelerinin birbirini etkilediğini ve eğitim seviyesi daha düşük eşin geleneksel cinsiyet eşitsizliği algısını arttırdığını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulgularına göre, Bitlis'te yaşayan kadınların eğitim seviyesi geleneksel cinsiyet rollerine dair algılarını ve cinsiyet eşitliği anlayışını belirlemede etkilidir. Bitlis'te geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışı aile içinde emanet olarak görülen kız çocuklarının ya hiç okula gönderilmemesine ya da eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Örneğin, Çavdar (2013, s. 119) Türkiye'de eğitim seviyesi ve toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların geleneksel cinsiyet rollerine ve cinsiyet algısına dair algılarının daha eşitlikçi hale geldiğini, ev işleri ve aile bakımı gibi görevlerin daha eşit bir şekilde paylaşılması gerektiğine dair görüş birliğine sahip olduklarını bulgulamıştır. Kadınların aile içindeki geleneksel cinsiyet rolleri (annelik, eşlik ve ev kadınlığı vb. gibi) eğitim, siyaset ve ekonomi gibi alanlara yeterince katılım gösterememesinin

temel nedenidir (Külekcı ve Canbay, 2012, s. 33). Benzer bulgular uluslararası literatürde de elde edilmiştir; Charles ve Grusky (2005, s. 30), kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe geleneksel cinsiyet rollerine bağlılıklarının azaldığını ve cinsiyet eşitliği noktasında daha eşitlikçi tutumlar sergilediklerini ileri sürmüştür. Yine Inglehart ve Norris (2003, s. 42), cinsiyet eşitliğinin yüksek olduğu ülkelerde kadınların geleneksel cinsiyet rollerine karşı daha az bağlılık duyduğunu belirtmiştir. Eğitim hayatından uzak kalan kız çocukları erken yaşta evlendirilerek kamusal alandan özel alana doğru itilmekte ve ekonomik özgürlüğe sahip olmadığından özel alanlarında da söz sahibi olamamaktadır (UNICEF, 2005, s. 1; Gezer Tuğrul, 2018, s. 9- 10).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2020 yılı *Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu*'na göre, kadınların siyasi ve ekonomik hayatta yeterince temsil edilmemekte ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda temel hizmetlere erişimde eşitsizliklerle karşılaşmaktadır (UN, 2020). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 2023 verilerine göre, dünya genelinde eğitimden mahrum kalan 262 milyon çocuktan 130 milyonu kız çocuklarıdır. Yiğit (2015, s. 28-31) araştırmasında ataerkil hiyerarşi ve toplumsal cinsiyet stereotiplerinin kadınları kısıtlamaya, eğitim olanaklarından mahrum bırakmaya, pasif duruma itmeye ve daha fazla toplumsal eşitsizlik ve baskılara maruz kalmasına hizmet ettiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle eğitim hakkından mahrum kalan kadınlar arasında cinsiyet eşitliği anlayışı daha düşüktür (Dotti Sani ve Quaranta, 2016). UNESCO 2023 Küresel Eğitim İzleme Raporu'na göre, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranı artmaktadır. İş hayatına katılan kadınlar ekonomik bağımsızlığa sahip olduğundan kendi hayatlarını dilediği gibi kontrol edebilmektedir. Kadınların eğitim seviyesi arttıkça toplumsal cinsiyet algısı artmakta ve geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha eşitlikçi hale gelmektedir. Eğitimde cinsiyet eşitliği sağlanması, kadınların gerçek potansiyellerini tam olarak ortaya koymalarına imkan tanıyacaktır.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler *ilişki durumunun* Bitlis'te kadınların toplumsal cinsiyet algısını etkilediğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre, Bitlis'te bekar kadınların toplumsal cinsiyet algısı puanı diğer tüm gruplardan (evli, boşanmış, nişanlı, diğer) daha yüksektir. Bu durum, bekar kadınların geleneksel cinsiyet rollerine dair algılarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, ilişki durumu toplumsal cinsiyet eşitliği algısını '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutunu da etkilemektedir. Evli ve nişanlı olan kadınlar ve diğer gruplar (bekar, boşanmış, diğer) arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu bulgu, evlilik kurumunun geleneksel cinsiyet eşitsizliğini pekiştirdiğini ve kadınların erkeğe bağımlılık duygusunu arttırdığını göstermektedir. Nişanlı kadınların '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutunda, bekar kadınlara göre daha yüksek puana sahip olması, nişanlılığın evliliğe hazırlık aşaması olması nedeniyle evlilik kurumuna dair geleneksel beklentilerin bu dönemde daha yoğun hissedilmesinden kaynaklanmaktadır.

Araştırma bulgularına göre, bekar kadınların geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha düşük ve evlilik kurumu geleneksel cinsiyet eşitsizliği anlayışını arttırmaktadır. Bekar kadınlar evli veya nişanlı kadınlara göre daha özgür ve kendi ayakları üzerinde durma eğilimindedir. Yapılan farklı araştırmalar bekar kadınların evli kadınlara kıyasla cinsiyet rollerine ilişkin algılarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yine Gigy (1980, s. 331) bekar kadınların evli kadınlara göre kişisel gelişim ve başarıya daha fazla önem verdiğini ileri sürmektedir. Örneğin Pakistan medya endüstrisinde çalışan kadınlar üzerine yapılan araştırmada medya kuruluşlarında çalışan bekar kadınların cinsiyet rolleri ve evlilik konusunda daha eşitlikçi görüşlere sahip olduğunu, erken yaşta evlenmek yerine yüksek öğrenime devam etme eğiliminde olduğunu ve ekonomik özgürlük için çalışma hayatının içinde kalmayı tercih ettiğini bulgulamıştır (Zulqarnain, Zulqarnain ve Hashmi, 2022, s. 34).

Diğer yandan, evli kadınların '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutunda daha yüksek puana sahip olmaları, evlilik kurumunun geleneksel cinsiyet rollerini ve ataerkil aile yapısını yeniden üretme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Evliliğin kendisi mutluluk, geleneksel değerler, bireysel refah algısı, bireylerin farklı yaşam alanlarını ve sosyodemografik özellikleri etkilemektedir; bu bağlamda evlilik ve nişan, birçok toplumda geleneksel cinsiyet rollerini pekiştiren bir kurum olarak görülmektedir (Ryse ve Le Goff, 2018, s. 81-83; Çelik, 2010, s. 28-29). Ayrıca, geleneksel toplum yapısının baskın olduğu toplumlarda eğitim fırsatlarına erişemeyen ve ekonomik özgürlüğe sahip olamayan evli ve nişanlı kadınların, eşlerine bağımlı olma olasılığı da yüksektir. Bu nedenle bekar kadınların toplumsal cinsiyet algısı, evli kadınlara göre daha yüksek olma eğilimindedir ve bekar kadınlar toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında daha bilinçli ve geleneksel cinsiyet rollerine daha az bağlıdır.

Çalışma bulgularına göre *evlenme yaşı* Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algısını etkileyen bir diğer faktördür. En yüksek algı puanı 36 ve üzeri yaş grubunda olan kadınlarda ve en düşük algı puanı ise 19-25 yaş grubunda olan kadınlardır. Bu bulgu, daha geç yaşta evlenen kadınların geleneksel cinsiyet rolü algısının daha az katı olduğunu göstermektedir. Evlenme yaşı ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutunu da etkilemektedir. 19-25 yaş arasında evlenen kadınların puanı diğer gruplardan daha yüksek ve en düşük ölçek puanı ise 36 yaş ve üzeri evlenen kadınlardadır. Bu bulgu, erken yaşta evlenen kadınların geleneksel cinsiyet eşitsizliği algılarının daha yüksek olduğunu ve kadınların erkeklere bağımlılık duygusunu arttırdığını göstermektedir.

Çalışma bulgularına göre, geç yaşta evlenen kadınların daha yüksek toplumsal cinsiyet algısı puanına ve daha düşük '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutu puanına sahip olmaları, bu grubun geleneksel cinsiyet rollerine dair daha az katı bakış açısına sahip olduğunu ve kadın-erkek eşitliğine dair daha güçlü bir inanç taşıdığını göstermektedir. Bu

durum, geç yaşta evlenen kadınların daha fazla eğitim ve iş deneyimi kazanma imkanına sahip olmaları ve bu sayede geleneksel toplumsal normlardan daha az etkilenmeleri ile ilişkilidir. Erken yaşta evlenen kadınların '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutu puanının daha yüksek olması, erken yaşta evliliğin geleneksel cinsiyet rollerini ve ataerkil aile yapısını güçlendirdiğini göstermektedir.

Son yıllarda Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşı incelendiğinde hem erkekler hem de kadınlar için bu yaştan arttığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2023 verilerine göre, ortalama ilk evlenme yaşı erkeklerde 28,3, kadınlarda ise 25,7 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2023). Bununla birlikte, erken yaşta evlilikler hâlâ toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. TÜİK'in 2023 yılı verilerine göre, 16-17 yaş aralığında bulunan 10.471 kız çocuğu evlendirilmiştir. Erken yaşta evlilik, bireylerin fizyolojik ve psikolojik olarak evliliğe ve ebeveynlik sorumluluklarına hazır olmadan, 18 yaşın altında evlendirilmesi durumu olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2004). Bu tür evliliklerin temel nedenleri arasında hane halkının ekonomik durumu, refah seviyesi, eğitim düzeyi, ailedeki kız çocuk sayısı, kardeş sayısı, toplumsal baskı, kültürel faktörler ve sosyal değerler önemli rol oynamaktadır (Tuğrul, 2018, s. 7-10). Erken yaşta evlilikler sadece Türkiye'de değil, küresel ölçekte de ciddi bir toplumsal sorun olarak değerlendirilmektedir. Örneğin UNICEF'in 2017 yılı raporuna göre, Bangladeş erken yaşta evlilik oranı en yüksek dördüncü ülke konumundadır. Bangladeş'te yoksulluğun yaygın olması, kız çocuklarının eğitime erişimindeki kısıtlılık, batıl inançlar, geleneksel normlar, sosyal güvenlik eksikliği ve bilinç düzeyinin yetersizliği erken yaşta evliliklerin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır (Kabir, Ghosh ve Shawly, 2019, s. 292). Yapılan araştırmalar, bu tür evliliklerin özellikle kırsal bölgelerde daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Evlilik yaşı, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve fırsatlarına ilişkin algısını da etkilemektedir. Geç yaşta evlenen kadınların ev içi rollerde daha eşitlikçi bir rol paylaşımı istediği ve geleneksel cinsiyet rollerine dair daha az katı fikirlere sahip olduğu bulgulanmıştır (Etaugh ve Birdoes, 1991, s. 492). Geç yaşta evlenen kadınlar, eğitim ve iş hayatına daha fazla katılım imkanı bulmakta ve evlilik öncesi daha fazla özgürlük ve bağımsızlık deneyimlemektedir. Bu durum geç yaşta evlenen kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği algılarını ve aile içi rollerde eşitlik taleplerini artırmaktadır. Erken yaşta evlenen kadınlar, daha az eğitim ve iş deneyimine sahip olmakta ve bu nedenle geleneksel cinsiyet eşitsizliği algılarını daha kolay benimsemektedir. Erken yaşta yapılan evliliklerde, toplumsal cinsiyet anlayışı hem biyolojik hem de toplumsal olarak inşa edilmektedir (Tuna Uysal, Tan Eren ve Şimşek, 2019, s. 216). Öte yandan, geç yaşta evlenen kadınların ev içi rollerde daha eşitlikçi bir paylaşım benimsediği ve geleneksel cinsiyet rollerine dair daha esnek fikirlere sahip olduğu belirlenmiştir (Etaugh ve Birdoes, 1991, s. 496). Araştırma bulguları alanda yapılan araştırmalara benzer olarak, erken yaşta evliliklerde toplumsal cinsiyetin hem biyolojik hem de toplumsal olarak kurgulandığını göstermektedir.

Son olarak, araştırma bulgularına göre *çocuk sahibi* olma durumu Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algısını etkilemektedir. Çocuk sahibi olan kadınların toplumsal cinsiyet algısı puanı çocuk sahibi olmayan kadınların puanından daha yüksektir. Bu durum, annelik rolünün geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları karmaşık bir şekilde etkilediğini ve ataerkillik anlayışını güçlendirdiğini göstermektedir. Dahası, çocuk sahibi olma durumu toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeğinin hem '*erkeği üstün gören anlayış*' alt boyutu puanını hem de '*kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış*' alt boyutu puanını etkilemektedir. Kadınların erkeği üstün gören anlayış puanına baktığımızda çocuk sahibi olan kadınların puanı, çocuk sahibi olmayan kadınların puanından daha yüksektir. Kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış alt boyutu puanlarına baktığımızda ise çocuk sahibi olan kadınların puanı çocuk sahibi olmayan kadınların puanından daha yüksektir.

Aile içinde çocuk yetiştirme görev ve sorumluluğu için kadınlar birincil konumda görülmekte ve bu durum kadınlar tarafından da benimsenmektedir (Yakıt ve Coşkun, 2014, s. 6-7). Birçok toplumda, kadınların annelik ve ev işleri ile erkeklerin ise maddi sorumluluklar ile ilişkilendirildiği geleneksel cinsiyet rolleri vardır. Bu roller, aile, akrabalar ve toplum tarafından kadınlara öğretilerek çocuk yetiştirmenin doğal olarak kadının görevi olduğu fikrini yaygınlaştırmaktadır. Görece eğitim seviyesi düşük olan ve geleneksel rollerin baskın olduğu ailelerde yetişen kadınlar, anneliği bir fedakarlık olarak görmek ve bu durum kadınların geleneksel cinsiyet anlayışını pekiştirmektedir. Araştırma bulguları annelik rolünün hem geleneksel cinsiyet eşitsizliği anlayışını artırabileceğini hem de bazı durumlarda bu anlayışa yönelik bir direnç oluşturabileceğini göstermektedir. Farklı çalışmalar araştırma bulgularını desteklemekte, kadınların algılarının ve deneyimlerinin annelik durumundan etkilendiğini göstermektedir (Vinson, Mollen ve Smith, 2010, s. 428-430; Bays, 2017, s. 150). Birçok farklı kültürde çocuk sahibi olan kadınlar (özellikle bilinçli olarak olmayanlar), genel olarak çocuk sahibi olmayan kadınlara göre daha olumlu algılanmakta ve çocuk sahibi olmayan kadınlar sıklıkla olumsuz tutumlarla karşılaşmaktadır. Pakistanlı kadınların deneyimleri üzerine yapılan bir çalışmada, çocuk sahibi olmayan kadınların kültürel normlar nedeniyle olumsuz toplumsal tutumlarla karşı karşıya kaldığı ve bu durumun, toplumsal cinsiyet ile cinsiyet eşitliği algılarını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir (Fatima, Rahat ve Sadaf, 2023, s. 266). Yapılan farklı bir araştırmada; Dağıstan'da çocuk sahibi olan kadınlara yönelik tutumların toplumsal normlar ve beklentiler nedeniyle çocuk sahibi olmayan kadınlara göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Zagirova, 2018). Çocuk sahibi olan kadınlara karşı farklı toplumlarda olumlu tutumların yaygın olmasının nedeni anneliğe ilişkin yaygın toplumsal normlar ve toplumsal cinsiyet anlayışı ile ilişkilidir (Burçak, 2022, s. 355; Callan, 1983, s. 179).

Toplumsal cinsiyet, sosyal aktörlerin 'şeyleri' nasıl algıladıklarını, yorumladıklarını ve değerlendirdiklerini düzenleyen ve kadınlar için beklenenleri, iş tanımlarını ve kaynak dağılımını belirleyen bir sınıflandırmadır. Örneğin, evli kadınların cinsiyet rolleri ve aile ilişkilerine ilişkin karar alma biçimlerinde farklılıklar söz konusudur. Bir araştırmada, evli kadınların cinsiyet rolleri konusunda nispeten zayıf bir algıya sahip olduğu belirlenmiştir (Yüksekol, Duman ve Ozan, 2020, s. 154). Bu bulgu, geleneksel cinsiyet rollerinin aile içinde hala güçlü bir şekilde hissedildiğini ve birçok evli kadının cinsiyet rollerinin eşit olması gerektiğine dair net bir fikre sahip olmadığını göstermektedir. Evli kadınlar ev içi rollerde daha fazla sorumluluk üstlenmekte, aile içi karar alma süreçlerinde daha az söz sahibi ve daha az ekonomik bağımsızlığa sahip olmaktadır. Bu durum, geleneksel cinsiyet rollerinin toplumda hala güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi ve birçok kadının bu rolleri sorgulamadan kabul etmesi ile ilişkilidir.

Bu çalışma, Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği algılarını sosyo-demografik değişkenler bağlamında ele almıştır. Araştırma bulgularına göre; yaşlandıkça geleneksel cinsiyet rollerine dair algılar artmakta ve cinsiyet eşitliği algısı azalmaktadır. Büyükşehirlerde yaşayan kadınların geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha az katı ve cinsiyet eşitliği algısı daha yüksektir. Eğitim seviyesi arttıkça geleneksel cinsiyet rollerine dair algılar azalmakta ve cinsiyet eşitliği algısı artmaktadır. Bekar kadınların geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha az katı ve cinsiyet eşitliği algısı daha yüksektir. Daha geç yaşta evlenen kadınların geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha az katı ve cinsiyet eşitliği algısı daha yüksektir. Çocuk sahibi olan kadınların geleneksel cinsiyet rollerine dair algıları daha karmaşık ve cinsiyet eşitliği algısı daha düşüktür. Sonuç olarak, Bitlis'te yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği algıları yaş, doğum yeri, eğitim seviyesi, ilişki durumu, evlenme yaşı ve çocuk sahibi olma durumu gibi demografik değişkenlerden etkilenmektedir. Eğitim ve şehirleşmenin geleneksel cinsiyet rollerini zayıflattığı ve cinsiyet eşitliği algısını yükselttiği görülmektedir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarından hareketle ilerleyen dönemlerde benzer çalışmalar yapacak olan araştırmacılara ve farklı kullanıcı gruplarına fikir vermesi ve yol göstermesi açısından bazı öneriler sunulabilir. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği konularında, farklı sosyo-ekonomik gruplardan, etnik kökenlerden ve eğitim düzeylerinden gelen kadınların annelik ve toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yapılması önerilmektedir. Bu bağlamda, bekar anneler, evli anneler ve çocuk sahibi olmayan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının karşılaştırmalı analizleri literatüre önemli katkılar sunabilir. Araştırmanın bulguları, toplumsal cinsiyet çalışmaları, aile sosyolojisi, kadın çalışmaları ve psikoloji gibi disiplinlerde çalışma yürüten akademisyenler için yararlı olabilir. Ayrıca, bu bulgular annelik ve aile politikalarının geliştirilmesine ve uygulanmasına da katkı sağlayabilir. Özellikle, annelerin işgücüne katılımını teşvik eden ve aile içi işbölümünü daha eşitlikçi hale getirmeyi amaçlayan politika önerilerinin geliştirilmesinde bu araştırmanın bulguları rehberlik edebilir. Ayrıca, araştırma bulguları kadınların ve toplumsal cinsiyet algısının daha iyi anlaşılmasına katkı sunarken, cinsiyet eşitliğinin toplumda daha geniş bir farkındalıkla sağlanmasına yönelik çalışmalara da temel teşkil edebilir.

Kaynakça

- Acar Erdol, T., Özen, F. & Toraman, Ç. (2019). Türkiye'deki eğitim fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik görüşleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 793-844.
- Aktaş, Z. (2022). John Stuart Mill'in Faydacılık teorisinde "ahlaki yaptırım" problemi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 107, 1-18.
- Altınova, H. H. & Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24(2), 9-22.
- Barriga, A. Q., Morrison, E. M., Liau, A. K. & Gibbs, J. C. (2001). Moral cognition: Explaining the gender difference in antisocial behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47, 532-562.
- Bays, A. (2017). Perceptions, emotions, and behaviors toward women based on parental status. *Sex Roles*, 76(3), 138-155. DOI: 10.1007/s11199-016-0655-5
- Beder Şen, R. & Yurtkuran, S. (2004). Bitlis'te yaşayan ailelerin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel özellikleri ile toplumsal hayatta törenin gücü. *Aile ve Toplum*, 2(7), 1-7.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3, 108-114.
- Blackstone, A. (2003). Gender roles and society. J. R. Miller., R. M. Lerner & L. B. Schiamberg (Ed.), *Human Ecology: An Encyclopaedia of Children, Families, Communities, and Environments* (s. 335-338) içinde. Orono: Digital Commons.
- Briffault, R. (1990). *Analar* (Ş. Yeğin, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.

- Brussino, O. & McBrien, J. (2022). Gender stereotypes in education: Policies and practices to address gender stereotyping across OECD education systems. Erişim adresi: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/05/gender-stereotypes-in-education_a6f2df0e/a46ae056-en.pdf
- Burçak, S. (2022). Stereotypes toward voluntarily childless people. *Psychological Applications and Trends 2022*. Erişim adresi: <https://doi.org/10.36315/2022inact081>
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası: Feminist kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Callan, V. J. (1983). Perceptions of parenthood and childlessness: A comparison of mothers and voluntarily childless wives. *Population & Environment: Behavioral & Social Issues*, 6(3), 179-189. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01258959>
- Charles, M. & Grusky, D. B. (2005). *Occupational ghettos: The worldwide segregation of women and men* (Vol. 200). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Chrisler, C. & Lamer, S. (2016). Gender. N. A. Naples (Ed.), *The Wiley Blackwell Encyclopaedia of Gender and Sexuality Studies*. Erişim adresi: [Onlinelibrary.wiley.com](https://onlinelibrary.wiley.com)
- Cornell, R. W. (1987). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çakır, M. & Karakoç, R. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nde parlamentoda kadın temsili. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 278-293.
- Çavdar, D. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançları (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, C. (2010). Değişim sürecinde Türk aile yapısı ve din. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 8, 25-35.
- DeWall, C. N., Altermatt, T. W. & Thompson, H. (2005). Understanding the structure of stereotypes of women: Virtue and agency as dimensions distinguishing female subgroups. *Psychology of Women Quarterly*, 29(4), 396-405.
- Dotti Sanı, G. M. & Quaranta, M. (2016). The best is yet to come? Attitudes toward gender roles among adolescents in 36 countries. *Sex Roles*, 77(1), 30-45. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0698-7>
- Dökmen, Z. Y. (2012). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ersoy, Ş. (2009). Kimlik, cinsiyet, toplumsal cinsiyet kavramları ve müziğe yansımaları. *Folklor/Edebiyat*, 60, 111-124.
- Erzeybek, B. & Çifçi, E. G. (2019). Akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 61-80.
- Etaugh, C. & Birdoes, L. N. (1991). Effects of age, sex, and marital status on person perception. *Perceptual and Motor Skills*, 72(2), 491-497.
- Fatima, F., Rahat, R. & Sadaf, F. (2023). Beyond the motherhood mandate: Examining the factors that shape the self-perceptions of involuntary childless women. *Pakistan Journal of Social Research*, 5(2), 259-269.
- Gedik, E., Çakır, H. & Coşkun, A. (2020). Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 84-95.
- Gezer Tuğrul, Y. (2018). Erken Yaşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*, 1(2), 2-38.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gigy, L. (1980). Self-concept of single women. *Psychology of Women Quarterly*, 5, 321-340.
- Gilleard, C. & Higgs, P. (2020). Ageing and gender. C. Gilleard & P. Higgs (Ed.), *Social Divisions and Later Life: Difference, Diversity and Inequality* (s. 41-68) içinde. Bristol: Policy Press.
- Gözütok, F. D., Toraman, Ç. & Acar-Erdol, T. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeğinin (TCEÖ) geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1036-1048.
- Güzel, B. (2020). Türkiye'deki sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal cinsiyet algısının belirlenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 16, 82-100.
- Hassan, Ü. (1985). *Eski Türk toplumu üzerine incelemeler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hoffman, S. M. (1998). Eve and Adam among the embers: Gender patterns after the Oakland Berkeley firestorm. E. Enarson ve B. Morrow (Ed.), *The Gendered Terrain Of Disaster: Through Women's Eyes* (s. 55-61) içinde. Westport, Conn: Praeger.
- Inglehart, R. & Norris, P. (2003). *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world*. Cambridge: University Press.
- Kabir, M. R., Ghosh, S. & Shawly, A. (2019). Causes of early marriage and its effect on reproductive health of young mothers in Bangladesh. *American Journal of Applied Sciences*, 16(9), 289-297.
- Kaya, F. Ş. & Uysal, V. (2015). Günümüzde dindarlık ve toplumsal cinsiyet rolü algıları üstüne bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 8(36), 646-662.
- Külekcı, C. & Canbay, T. (2012). Kadına haklarının kazandırılmasıyla birlikte cinsiyete duyarlı bütçeleme. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(1), 32-48.

- Liao, T. F. & Cai, Y. (1995). Socialization, life situations, and gender-role attitudes regarding the family among white American women. *Sociological Perspectives*, 38(2), 241-260.
- Lobel, T. E., Nov-Krispin, N., Schiller, D., Lobel, O. & Feldman, A. (2004). Gender discriminatory behaviour during adolescence and young adulthood: A developmental analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 33, 535-546.
- Lott, B. & Mauson, D. (2002). *Gender development: Social learning, encyclopaedia of women and gender sex similarities and differences and the impact of society on gender* (J. Worell, Ed.). USA: Academic Press.
- Miller, V. (2014). Why are sex and gender important to basic physiology and translational and individualized medicine? *American Journal of Physiology: Heart and Circulatory Physiology*, 306, H781-H788.
- Mollaeva, E. A. (2018). Gender stereotypes and the role of women in higher education (Azerbaijan case study). *Education and Urban Society*, 50(8), 747-763.
- Moore, V. A. (2001). "Doing" Racialized and gendered age to organize peer relations: Observing kids in summer camp. *Gender & Society*, 15(6), 835-853.
- Newman, L. K. (2002). Sex, gender and culture: Issues in the definition, assessment and treatment of gender identity disorder. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 7(3), 352-359.
- Öngen, B. & Aytac, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48(2), 1-18.
- Pınar, G., Taşkın, L. & Eroğlu, K. (2008). Başkent Üniversitesi öğrenci yurdunda kalan gençlerin toplumsal cinsiyet rol kalıplarına ilişkin tutumları. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 15(1), 47-57.
- Powell, G. N. & Greenhaus, J. H. (2010). When Work and family are both important: A review and agenda for research on the work-family interface. *Journal of Management*, 36(5), 1008-1030.
- Rosenzweig, J. M. & Dailey, D. M. (1991). Women's sex roles in their public and private lives. *Journal of Sex Education and Therapy*, 17(2), 75-85.
- Rotman, D. & Rotman, D. (2009). Theoretical Framework for Understanding Gender Roles & Relations. D. Rotman (Ed.), *Historical Archaeology of Gendered Lives*, (s. 11-39) içinde. New York: Springer.
- Ryser, V. A. & Le Goff, J. M. (2018). The Transition to marriage for cohabiting couples: Does it shape subjective well-being and opinions or attitudes toward family?. R. Tillmann, M. Voorpostel ve P. Farago (Ed.), *Social Dynamics in Swiss Society: Empirical Studies Based on the Swiss Household Panel*, (s. 47-59) içinde. Switzerland: Springer.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkansız iktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Saygılıgil, F. (2015). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. USA: Oxford University Press.
- Severiens, S. & Dam, G. T. (1997). Gender and gender identity differences in learning styles. *Educational Psychology*, 17(1-2), 79-93.
- Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's Alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in Science Education*, 48, 1273-1296.
- Tuğrul, Y. G. (2018). Erken yaşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*, 2(1), 2-38.
- Tuna Uysal, M., Tan Eren, G. & Şimşek, E. (2019). Toplumsalın Doğallaştırılması: Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(47), 196-220.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707#:~:text=Y%C4%B1llara%20g%C3%B6re%20ortalama%20ilk%20evlenme,2%2C6%20ya%C5%9F%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>.
- UNESCO. (2023). *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education - A Tool on Whose Terms?*. Paris: UNESCO. Erişim adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385723/PDF/385723eng.pdf.multi>
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocukhaklar%C4%B1nadairs%C3%B6zle%C5%9Fme>
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2005). *Early marriage a harmful traditional practice: A statistical exploration, a statistical exploration*. New York: UNICEF. Erişim adresi: http://www.unicef.org/publications/files/Early_Marriage_12.lo.pdf
- United Nations. (2020). *Human Development Report 2020: The next frontier: Human development and the Anthropocene*. United Nations Development Programme. Erişim adresi: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2020>
- Vinson, C., Mollen, D. & Smith, N. G. (2010). Perceptions of childfree women: The role of perceivers and targets' ethnicity. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 20(5), 426-432.
- Walker, P. & Cook, D. (1998). Brief communication: gender and sex: Vive la difference. *American Journal of Physical Anthropology*, 106(2), 255-269.

- World Economic Forum (WEF). (2023). *Global Gender Gap Report 2023*. Erişim adresi: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
- Yakıt, E. & Coşkun, A. (2014). Toplumsal Açından çocuk yaşta evlilikler gerçeği: Hemşire ve ebenin sorumluluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(3), 3-10.
- Yiğit, T. (2015). Feminist sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında ataerkil ideoloji ve erken evlilikler (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yüksekol, Ö. D., Duman, M. & Ozan, Y. D. (2020). The relationship between gender perception levels and infertility distress of infertile women in a university hospital, Turkey. *Journal of Health Research*, 36(1), 150-157.
- Zagirova, E. M. (2018). Family and children in life-settings of Daghestanians (According to the results of a sociological survey). *History, Archaeology and Ethnography of the Caucasus*, 14(1), 98-104.
- Zulqarnain, A., Zulqarnain, W. & Hashmi, N. U. (2022). “Alone or on my own” a perspective on marriage from single women of Pakistani media. *Global Digital & Print Media Review*, 5(3), 23-35.

Etik Beyan

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu araştırmada bilimsel etik kurul onayı, 24.05.2021 tarihinde Bitlis Eren Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından E-66073261-050.03-12367 sayı ve 2021-4 kararı ile alınmıştır.

Yazar Katkıları

Toplumsal Cinsiyetin Gölgesinde Kadının Varoluşu ve Eşitlik Anlayışı: Bitlis'te Yaşayan Kadınlar Üzerine Nicel Bir Araştırma başlıklı çalışmada 1. Yazarın katkı oranı: %50, 2. yazarın katkı oranı: %50'dir.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur